דאס טעפל

— רבי! איך וויל אייך פרעגן א שאלה וויל איך אייך. איך ווייס נישט, צי קענט איר מיך, צי קענט איר מיך נישט. איך בין יענטע בין איך, יענטע די קורעלאפניטשקע. איך האנדל מיט אייער האנדל איך, מיט עופות, מיט גענדז און מיט קאטשקעס. איך האב מיר מיינע שטענדיקע קונהטעס האב איך מיר, א צוויי־דריי הייזער, האלטן זיי מיך אונטער, זאל זיי גאט געבן געזונט און אלדאס גוטס; ווארעם איך זאל נאך דארפן צאלן פריצענט. וואלט נישט געקלעקט די חלה אף דער „המוציא". כאפ איך א דרייערל כאפ איך, א מאל דא, א מאל דארטן, דא גענומען, דארט געגעבן, דארט געגעבן, דא גענומען — מע דרייט זיך, משטיינס געזאגט! אוודאי, וואס זאלט איר קלערן, ווען מיין מאן עליו־השלום זאל מיר אצינד לעבן — טע־טע־טע!... כאטש אז מע וויל שמועסן דאס איינענע צוריק, האב איך קיין האניק פאר אים נישט געלעקט, ווארעם קיין פארדינער, זאל ער מיר מוחל זיין, איז ער דאך נישט געווען, נאר געגעסן און געלערנט, געגעסן און געלערנט, און געהארעוועט האב א י ך, און הארעווען בין איך געוווינט נאך פון קינדווייז אויף, נאך בא מיין מאמען עליה־השלום, בתיה האט זי געהייסן, בתיה די ליכטציִערן, זי איז געווען א ליכטציִערן, פלעגט אויפקויפן חלב בא די קצבים און ציִען לעכט, חלבנע צעפלעך, מע האט נאך נישט געוווסט דעמאלט פון קיין גאז און פון קיין לעמפלעך מיט גלעזלעך, וואס טרישטשען אלע מאל, ערשט יענע וואך געפלאצט בא מיר א גלעזל, און פאר צוויי וואכן א גלעזל...

— יא, אקענן וואס איז דאס געקומען צו רייד? אקענן דעם, וואס איר זאגט: יונג געשטארבן.. אז מיין משה־בנציון עליו־השלום איז געשטארבן, איז ער אלט געווען סך־הכל זעקס און צוואנציק יאר. הא? נאך א מאל: ווי אזוי זעקס און צוואנציק? ניינצן איז ער אלט געווען צו דער חתונה, א יאר אכט איז פאראן אז ער איז געשטארבן, איז אינאיינעם ניינצן און אכט — אפנים, אזוי גרויס ווי דריי און צוואנציק. פאר וואס־זשע איז בא מיר אויסגעקומען זעקס און צוואנציק? ווייל איך האב פארגעסן די זיבן יאר, וואס ער האט געקרענקט. דאס הייסט, קרענקען האט ער געקרענקט א סך מער, ער איז געווען פון תמיד אן א קראנקער, דאס הייסט, אזוי איז ער אפילו געווען א געזונטער, נאר דער הוסט, דער הוסט האט אים אוועק־עליינגט! ער פלעגט, ישט פאר אייך געדאכט, שטענדיק הוסטן, דאס הייסט, נישט שטענדיק נאר דעמאלט, ווען דער הוסט איז אנגעקומען, פלעגט ער זיך פארהוסטן, און אז ער האט זיך פארהוסט, האט ער געהוסט און געהוסט און געהוסט... די דאקטוירים האבן געזאגט, אז ס'איז בא אים א ספאזמע אזעלכע, דאס הייסט, אזעלכעס, וואס אז מען וויל הוסטן, הוסט מען, און אז מע וויל נים הוסטן, הוסט מען נים. שטראם־גראם, מאך מיר א הארמידער! ציגן זאלן אזוי וויסן אין פרעמדע גערטנער שפרינגען, ווי זיי ווייסן, די דאקטוירים הייסט דאס, ווער ס'האט זיי געשלייערט!... אט האט איר רב אהרן דעם שוחטס יינגל, יאקל הייסט ער, עס האט אים וויי געטאן א צאן האט אים וויי געטאן, האט מען אים געטאן אלצדינג, געשפראכן און געשטאכן, און געזען, אז עס העלפט נישט. גייט ער, יאקל הייסט דאס, און לייגט־אריין א קנאבל אין אויער אריין, — מע זאגט, אז ס'איז א רפואה קנאבל צו ציין־ווייטיק — האט ער זיך געריסן אף די גלייכע ווענט, יאקל הייסט דאס, און פונעם קנאבל זאגט ער נישט אויס. קומט דער דאקטער און טאפט אים באם דופק. וואס טאפסטו אים באם דופק, דו נארישער לעקיש?... אוודאי, מע זאל אים, יאקלען הייסט דאס, נישט געווען אפפירן קיין יעהופעץ, וואלט ער שוין איצטער אנגעשפארט, ווייסט איר ווו? דארטן, ווו די שוועסטער זיינע, פערל נעבעך, וואס איז אוועקגעגאנגען פון א גוט אויג, נים פאר אייך געדאכט, אין קימפעט...

— יא, אקענן וואס איז דאס געקומען צו רייד? אקענן דעם, וואס איר זאגט: אן אלמנה... איך בין געבליבן אן אלמנה, נים דא געדאכט, נאך גאר א יונגע הייסט דאס, מיט א קליין קינד און מיט א האלבער שטוב אף די „קבצניוועס", די אנדערע פון לייזער דעם סטאלערס דירה, אויב איר ווייסט; נישט ווייט פון דער באד. וועט איר דאך פרעגן, וואס עפעס א האלבע שטוב נאר? מחמת די אנדערע האלבע איז נישט מיינע; זי געהערט צו מיין שוואגער געהערט זי, עזריאל הייסט ער, איר קענט אים, אליין איז ער א וועסעלעקוטער, פון וועסעלעקוט, א שטעטל אזעלכעס, און האנדלען האנדלט ער מיט פיש, און פארדינט, קיין עין־הרע, ווייער שיין, עס ווענדט זיך ווי דער טייך האלט: איז אין דרויסן שטיל, כאפט זיך פיש, און אז סע כאפט זיך פיש, איז וואלוול פיש; איז אין דרויסן א ווינט, כאפט זיך נישט קיין פיש, און ס'איז טייער פיש. נאר גלייכער איז, אז עס כאפט זיך און ס'איז וואלוול... אזוי זאגט ער, עזריאל הייסט דאס, פרעג איך אים: „וואס איז דער שכל?" זאגט ער: „דער שכל איז א פראסטער שכל: איז אין דרויסן שטיל, כאפט זיך פיש, און אז סע כאפט זיך פיש, איז וואלוול פיש; איז אין דרויסן א ווינט, כאפט זיך נישט קיין פיש, און ס'איז טייער פיש. נאר גלייכער איז, אז עס כאפט זיך און ס'איז וואלוול"... זאג איך: „יא, אבער וואס איז דער שכל?" זאגט ער: „דער שכל איז א פראסטער שכל: איז אין דרויסן שטיל, כאפט זיך פיש און אז סע כאפט זיך פיש, איז וואלוול פיש..." „טפו זאלסטו ווערן! — זאג איך צו אים, — גיי טענה מיט א גראבן יונג"...

The Pot

RABBI! A QUESTION'S what I want to ask you. I don't know if you know me or if you don't know me. Yente's who I am, Yente the dairy-vender. I deal in eggs, see, and also geese, hens, and ducks. I have my steady customers, two-three households—may God give them health and long life, because if they didn't support me, I couldn't buy the bread to make a prayer over. I manage, see—grab a groschen here, grab a groschen there, sometimes here, sometimes there, give a little, take a little—manage, if you can call it that. Of course, if my husband (may he rest in peace) was with me now, in the flesh—*well!* . . . Though to tell the truth, life with him was not what you'd call milk and honey. A wage earner (you should pardon the expression) he wasn't. He'd just sit and study, sit and study, while I slaved away. That's what I'm used to, slaving away—ever since I was a child in my mother's house (may she rest in peace). Batya was her name, see—Batya the candle-fitter. She'd buy up tallow from the butchers and braid the candles. Who'd heard then about gas? Or about lamps with glass tops, that drip all the time? Just last week a glass top of mine burst, and two weeks before that . . .

Now, what were we saying? Yes, you said, *died young* . . . . When my Moishe Ben Zion died (may he rest in peace), he was all of twenty-six years old. Huh? Twenty-six? Let's try that again. Nineteen he was at our wedding; eight years it's been since he died; that makes it, altogether, nineteen and eight . . . Seems it's as much as twenty-three! So how did I get twenty-six? Because I forgot about those seven years he was sick. Though as for being sick, he was sick much longer than that. He was always sickly. I mean, he was really *healthy*, except for that cough. It was the cough, see, that did him in. He was always coughing (may it never happen to you, Rabbi). Not *always*, of course, but at times when the cough got into him he'd start coughing, and once he'd start, he'd cough and cough and cough. The doctors said he had some kind of "spasm"—that is, the kind that if you want to cough, you cough, and if you don't want, you don't. One-two skidoo! Fiddlesticks! Goats should know as much about getting into strange gardens as they know (the doctors, I mean) about what's going on. Take Reb Aaron, the *shochet's* boy, Yockel they call him. He had a toothache, see, and they tried everything, from soup to nuts, but nothing helped. So he went and put garlic in his ear (Yockel, that is). He'd heard that garlic's a cure for toothaches. Well, there he was climbing the walls, and he kept the garlic a secret. So the doctor came and took his pulse. Why his pulse, you idiot? Anyway, if they hadn't carried him off (Yockel, that is) to Yehupetz, do you know where he'd be by now? *There,* with his sister Pearl. Poor thing, her luck left her (God forbid it should happen to you, Rabbi) in childbirth . . .

But what we were saying? Yes, you said, *a widow* . . . I became a widow (may it never happen in this house) when I was still young, a girl you might say, with a small child, and half a house on Pauper's Street, the other half of Lazer the carpenter's place. Do you know it? It's not far from the bathhouse. But you're wondering, aren't you, why only half a house? Actually it's not mine. It belongs to my brother-in-law; Ezriel's his name. You must know him—he's from Vesselikut, some sort of town somewhere, and as for a living, he makes a living from fish, quite a good living, depending on what the river's like. If it's calm outside, fish get caught, and if fish get caught, then the price is cheap. When the wind's out, fish don't get caught, and then the price is high. But things go better if fish get caught. That's what he says, Ezriel I mean. So I asked him, "Where's the logic?" So he said, "The logic is simple logic. If it's calm outside, fish get caught, and if fish get caught, then the price is cheap. When the wind's out, fish don't get caught, and then the price is high. But things go better if fish get caught." So I said to him, "Yes, but where's the *logic?*" So he said, "Simple. If it's calm outside, fish get caught, and if fish get caught, then the price is cheap." "Phooey on you!" I said to him. Go and reason with a clod! . . .

— יא, אסענן וואס־זשע איז דאס געקומען צו ריידן? אסענן דעם, וואס איר זאגט: אן אייגענע דירה... אוודאי איז גלייכער איין ווינקעלע אן איינגס, איידער שלעפן זיך אין שכנות. ווי זאגט איר: „מיינס איז נישט יענעמס!"... האב איך מיר, הייסט דאס, מיין האלבע שטוב, א שטיקל נחלה, נישט צו פארזינדיקן. נאר איך בעט אייך, צו וואס באדארף אן אלמנה, משטיינס געזאגט, מיט איין־און־איינציק קינד א גאנצע האלבע שטוב? פאראן ווו דעם קאפ אנידערלייגן — גענוג! ובפרט, אז מע באדארף זי דעקן, די שטוב, זי שטייט שוין היפשע עטלעכע יאר נישט געדעקט שטיים זי; דעקוטשעט ער מיר, דער זיסער שוואגער מיינער, עזריאל הייסט דאס, מע זאל זי דעקן!... „צייט, זאגט ער, מע זאל זי דעקן!" „נו, זאג איך, למאי־זשע דעקט מען זי נישט?" זאגט ער: „לאמיר זי דעקן"... זאג איך: „לאמיר זי דעקן"... דעקן־דעקן, דעקן־דעקן — און דערביי בלייבט דאס. ווארעם אף דעקן באדארף מען שטרוי, פון שינדל שמועסט מען נישט, ווו האב איך אף שינדל? פארדינג איך צוויי חדרים פארדינג איך. אין איין חדרל זיצט בא מיר חיים־חנה דער טויבער, אן אלטער מאן, שוין עובר־בטל. די קינדער צאלן מיר פאר אים פינף גילדן א וואך דירה־געלט, און עסן עסט ער בא זיי, א טאג איבער א טאג, דאס הייסט, א טאג עסט ער און א טאג פאסט ער, און דעם טאג, וואס ער עסט, עסט ער אויך מכות. אזוי זאגט ער, חיים־חנה דער טויבער. און אפשר איז דאס א ליגן אפשר? אלטע לייט האבן ליב ווארטשען; וויפל מען גיט זיי, איז ווייניק, ווו מע זעצט זיי, איז שלעכט, און ווו מע לייגט זיי, איז הארט...

— יא, אסענן וואס איז דאס געקומען צו רייד? אסענן דעם, וואס איר זאגט: שכנים... קיין גוטער ייד זאל זיי נישט קענען! מילא יענער, דער טויבער, איז א טויבער, כאטש א שטילער שכן, ווי זאגט איר: מע הערט אים נישט און מע זעט אים נישט... האט מיך אבער דער גוטער יאר געטראגן, איך זאל דעם אנדערן חדר פארדינגען דער מיטנימשסע, גנעסע הייסט זי. זי האלט א קלייטל פון מעל האלט זי. א גוטע שטוקע!... תחילת, איר זאלט זען, איז זי געווען ווייך, ווי א האניקטייגל, קוצעניר־מוצעניו, נשמחניו, הארצעניו, זי וועט מיר דאס, זי וועט מיר יענס... וואס באדארפט זי דען, משטיינס געזאגט? א שטיקל אויוון אף צושטעלן דאס טעפל, אן עק בענקל אף אויסזאלצן דאס שטיקל פלייש איין מאל אין וואך, און א ברעג טישל אף אויסקאטשען א בלעטל לאקשן איין מאל אין א יובל... „און די קינדער, זאג איך, ווו וועט איר אהינטאן די קינדער אייערע ווו? איר האט דאך, גנעסע, זאלן געזונט זיין, קליינע קינדער האט איר דאך!"... „ווייס איך, זאגט זי, וואס איר רעדט, יענטע־לעבן! איר ווייסט דען, וואס דאס איז פאר קינדער? בריליאנטן, נישט קיין קינדער! זומער־לעבן וואלגערן זיי זיך אין דרויסן א גאנצן טאג, און ווינטער פארקלייבט מען זיך אפן אויוון, ווי די שעפעלעך, און מע הערט נישט פון זיי קיין פיפס. איין חסרון נאר, וואס זיי דארפן, קיין עין־הרע, א סך, האבן ליב קייען, פיסערס, קיין עין־הרע"... נו־נו! אוודאי האב איך מיר געקויפט אן אומגליק אף מיינע שונאימס קעפ! מילא קינדערלעך — איינס און איינס, איבערגעוואשענע, גאט זאל נישט שטראפן פאר די רייד, א שטיקל ברויט איז פאר זיי נישט אויפצועסן! טאג ווי נאכט איז בא זיי הו־הא! מע שרייט און מע קוויטשעט, מע הרגעט זיך און מע שלאגט זיך — א גיהנם! וואס זאג איך א גיהנם? דער גיהנם, זאג איך אייך, איז גאלד!... נאר מיינט נישט, אז איר זייט פארטיק. דאס וואלט נאך געווען א האלבע צרה, ווארעם א קינד קאן מען איינשטילן: א זעץ, א פאטש, א קניפ — פארט א קינד! האט איר נאט געגעבן א מאן, עוזר הייסט ער; איר מוזט אים קענען, ער איז אונטער־שמש אין אונטערשטן קלייזל, נעבעך א כשרער ייד און, דאכט זיך, נאר נישט אזא גרויסער נאר אויך; זאלט איר הערן, ווי זי באגראבט אים, גנעסע הייסט דאס: עוזר, אהין! עוזר, אהער! עוזר, דאס! עוזר, יענס! עוזר־עוזר! עוזר־עוזר!... און ער — אדער ער זאגט־אפ א ווערטל (ער איז נאך א ווערטל־זאגער צו די צרות), אדער ער רוקט־אן דאס היטל און גייט אוועק... ס'איז נאר, זאג איך אייך, א הצלחה און גענוג!...

— יא, אסענן וואס איז דאס געקומען צו רייד? אסענן דעם, וואס איר זאגט: שלעכטע שכנים... שלעכט צו שלעכט איז נישט גלייך! לאז מיר דאס דער רבונו־של־עולם נישט פאררעכענען פאר קיין לשון־הרע; איך דארף אף איר, וואס איז שייך, קיין שלעכטס נישט ריידן. וואס האב איך צו איר? זי איז א יידענע, וואס האט ליב געבן אן ארעמאן א שטיקל ברויט. נאר דער גוטער יאר זאל זי ווויסן: אז עס קומט איר אן די מאנ־קאליע — זאל גאט שומר ומציל זיין! ס'איז א בזיון צו דערציילן: קיין אנדערן וואלט איך דאס געווים נישט געזאגט, נאר בא אייך, ווייס איך, וועט דאס זיין א סוד... ששש... זי פאטשט אים אונטער... דעם מאן, הייסט דאס... אז קיינער זעט נישט... „אי, זאג איך צו איר, גנעסע, גנעסע! ווי האט איר קיין מורא נישט פאר גאט? פאר גאט ווי האט איר קיין מורא נישט?"... זאגט זי: „ס'איז נישט אייער באבעס דאגה"... זאג איך: „א שיינע ריינע כפרה"... זאגט זי: „לאז דער זיין די כפרה, ווער עס קוקט ארייַן אין יענעמס טעפל"... זאג איך: „לאז דעם ארויס די אויגן, ווער עס האט קיין בעסערס נישט געזען"... זאגט זי: „לאז דעם פארלייגן, ווער עס הערט זיך צו"... וואס זאגט איר אף אזא פיסקאטע?...

What were we saying, now? Yes, you said, *your own house* . . . . Naturally it's better to have a little corner of your own. "What's mine is mine," as they say, "and not anyone else's." So I have my bit of what's mine, my half a house. I can't complain. But I ask you, why does a poor widow with a one-and-only child need all of half a house? A place to lay my head, that's plenty! Especially when the place needs a roof—it's been years since the house had a decent roof on it. He kept pestering me, my sweet brother-in-law (Ezriel, I mean), that the house needs to be covered by a roof! "It's time," he said, "for it to be covered!" "So cover it," I said. So he said, "Let's cover it!" "Right," I said. "Let's cover it." Cover-cover, cover-shmover—that's how things remained. Because for a roof you need straw, not to mention shingles. Where could I get the money? Well, I rented out two rooms, see. One little room to Chaim Chono, an old man, deaf and already senile. His children pay me five gulden a week for rent, and he eats at their place every second day. That is, one day he eats and one day he fasts. And on the day that he eats, he eats boils and scabs. That's what he says (Chaim Chono, I mean), and maybe it's a lie—maybe old people grumble, you know. No matter how much you give them, it's not enough; wherever you sit them down, the chair's too hard; whatever you do for them, it's the wrong thing. . .

Now, what were we saying? Yes, you said, *boarders* . . . No decent Jew should have to trouble with them! Still, Chaim Chono's deaf, a quiet boarder. As they say, "never seen, never heard." But it was my luck to rent out the other room to Gnessi. She's a flour dealer, see—has a stall for flour. Some piece of goods! But you should have seen her at the start: soft as honey-pie, all sweetness and light, couldn't do enough for me. Butter wouldn't melt in her mouth. What did *she* need, after all? A corner of the oven to heat her pot, that's all; the edge of the board once a week, maybe, to salt her scrap of meat; an inch or two of the table, once in a blue moon, for rolling her strip of noodle dough. "And the children?" I asked her. "Where will you put your children, where? Gnessi, I know you have children, they should be well." So she said, "What are you talking about, Yente darling? Do you know what kind of children they are? *Children!* They're diamonds, not children! Summer, they roam outside all day long. Winter, they climb up on a shelf over the oven, like sweet lambs. You won't hear a peep from them."

A pretty kettle of fish I got myself into—may it happen to all my enemies! Some children! God forgive me for my words, but one brat's worse than the other! A piece of bread isn't enough for them! Day and night they're at it. They scream, they tear and claw, they murder each other. It's hell! What am I saying, *hell*? Hell's paradise, I tell you, compared to them! And that's not all. In fact, that's not even the problem. Children you can deal with. A whack, a pinch, a smack—after all, they're children! But God sent her a husband. Oyzer's his name. I'm sure you know him, he's the assistant *shammes* in the lower prayer-house. A kosher Jew, poor thing, and no fool either, it seems; but you should hear how she lets him have it, Gnessi I mean. Oyzer, here! Oyzer, there! Oyzer, this! Oyzer, that! Oyzer-Oyzer! And him, either he makes some wisecrack (he's a smart aleck too, on top of everything else), or else he grabs his hat and goes off. I tell you, it's a great success, that marriage—a real winner and that's all! . . .

What were we saying? Yes, you said, *bad neighbors* . . . Bad isn't the word! I hope God Almighty won't think I have an evil tongue. Anyway, *I* don't have to be the one to spread rumors. What do I have against her? She's a woman who likes to give bread to the poor. But who can figure her out? When she gets into one of her moods, God help and defend us all! It's a shame to talk of it—I wouldn't say it to anyone else, but with you, I know, it'll stay a secret. . . . *Shh* . . . . She beats him up—her husband, I mean, when no one's looking! "Oy!" I said to her, "Gnessi, Gnessi! Aren't you afraid of God? Of God, Gnessi, you're not afraid?" So she said, "Go bother your grandmother." So I said, "The devil take it!" So she said, "Whoever keeps an eye on someone else's pot, let that person be the scapegoat!" So I said, "Whoever has nothing better to watch than *that* pot, should have his eyes taken out." So she said, "May every eavesdropper drop dead!" What do you say, Rabbi, to such a big mouth? . . .

— יאָ, אַקעגן וואָס־זשע איז דאָס געקומען צו רייד? אַקעגן דעם, וואָס איר זאָגט: איך האָב ליב ריין... למאי זאָל איך לייקענען? וואָס קומט מיר דערפאַר? קאָן זי אפשר נישט ליידן, גנעסע הייסט דאָס, למאי בא מיר איז ריין, בא מיר איז שיין, בא מיר איז ציכטיק, בא מיר איז ליכטיק. און בא איר? איר זאָלט זען — תמיד חושך, שטענדיק פינצטער, פאַרטיאַפּעט און פאַרשליאַפּעט ביזן האַלדז, די פּאָמויניצע פול ווי אַן אויג — טפו!... קומט דער פרימאָרגן — איז הימל עפן זיך! ס'איז דען קינדער? שדים, נישט קיין קינדער! פונקט ווי מײַן דווידל, להבדיל באלף הבדלות! וואָרעם מײַן דווידל זאָל געזונט זײַן איז דאָך א גאַנצן טאָג אין חדר איז ער, און קומט באַנאַכט, נעמט ער זיך צו דער אַרבעט: אָדער ער דאַוונט, אָדער ער לערנט, אָדער ער קוקט אַזוי אַרײַן אין א ספר קוקט ער. און אירע קינדערלעך — גאָט זאָל נישט שטראָפן פאַר די רייד! אָדער סע עסט, אָדער סע וויינט, אָדער סע שלאָגט זיך קאָפּ אָן וואַנט... איר פאַרשטייט? בין איך שולדיק, אַז גאָט האָט זי געבענטשט מיט אַזאַ כאַליאַסטרע פון סאַוווּלעס און פון גאַנצעס, און מיר האָט ער געשענקט אַזאַ מתנה, א שטיק גאָלד, א בריליאַנט, עס זאָל מיר נאָר נישט פאַרשטערט ווערן, רבונו־של־עולם, וואָרעם ער קאָסט מיך גענוג טרערן קאָסט ער מיך! קוקט נישט, וואָס איך בין א ייִדענע! א מאַנצביל אויף מײַן אָרט וואָלט דאָס געווים נישט איבערגעטראָגן! עס זאָל אײַך צו קיין חרפה נישט זײַן. פאַראַן מאַנצבילן אַזעלכע, וואָס זײַנען טויזנט מאָל ערגער פון ווײַבער זײַנען זיי; אַז סע קוועטשט זיי צו עפּעס א זאַך, ווייסן זיי נישט, ווו זיי זײַנען אין דער וועלט... וואָס דאַרפט איר א סך ראיות? אָט נעמט, למשל, יאָסע משה־אַברהמס: כּל־זמן פרומע־נעכע האָט אים געלעבט, האָט ער זיך געהאַלטן, און אַז זי איז, נישט דאָ געדאַכט, געשטאָרבן, האָט ער אָפּגעלאָזט הענט און פיס און לײַב און לעבן... „רב יאָסע, זאָג איך צו אים, גאָט איז מיט אײַך! מילא, אַז סע שטאַרבט א ווײַב, וואָס זאָל מען טאָן? ס'איז א גאָטס זאַך!"... ה' לקח ה' נתן, ווי אַזוי שטייט דאָרטן געשריבן בא אונדז אין די הייליקע ספרים? אײַך באַדאַרף מען נישט דערציילן, מסתמא ווייסט איר בעסער...

— יאָ, אַקעגן וואָס־זשע איז דאָס געקומען צו רייד? אַקעגן דעם, וואָס איר זאָגט: א בן־יחיד... ער איז בא מיר איין־און־איינציקער, ווי זאָגט איר: איין אויג אין קאָפּ, דווידל הייסט עס. איר קענט אים נישט? ער הייסט נאָך מײַן שווער דוויד־הערש הייסט ער. איר זאָלט אים זען — אינגאַנצן דער פאָטער, אים צו לענגערע יאָר, אינגאַנצן משה־בנציון; אפילו די וווּקס די אייגענע, און דאָס פּנים — ווי בא אים, עליו השלום: געל, אויסגעדאַרט, אויסגעדיוועט, הויט און ביינער, און שוואַך, שוואַך, אויסגעמוטשעט נעבעך פונעם חדר, פון דער גמרא... „אָבער גענוג דיר, זאָג איך צו אים, גענוג דיר, זונעניו, רו זיך אָפּ א ביסל, זע וואָס פאַר א פּנים דו האָסט, נעם עפּעס אין מויל אַרײַן, זאָג איך, עס עפּעס, טרינק עפּעס, נאַ דיר א גלעזל ציקאָריע נאַ דיר!"... „ציקאָריע, זאָגט ער, טרינק בעסער אַליין, מאַמע; דו האָרעוועסט, זאָגט ער, איבערן כּח. איך וואָלט דיר בעסער געהאָלפן, זאָגט ער, טראָגן דעם קאָשעס פונעם מאַרק"... „ס'אַ משל! — זאָג איך, — וואָס רעדסטו וואָס? דו ווייסט, וואָס דו רעדסט? וואָס הייסט, דו וועסט טראָגן קאָשעס? נישט דערלעבן וועלן דאָס מײַנע שונאים, איך האָב גענוג שונאים! דו באַדאַרפסט, זאָג איך, לערנען, זיצן און לערנען!"... און בשעת מעשה קוק איך אויף אים, אויף מײַן דווידלען הייסט דאָס, — אינגאַנצן ער, עליו־השלום, אפילו מיטן הוסט, פאַרפינצטערט און פאַרוויסט בין איך געוואָרן! יעדער הוסט, וואָס ער טוט, רײַסט מיר אויס א שטיק האַרץ! וואָרעם אײדער איך האָב אים דערלעבט צו זען א שטיקל מענטש, זײַנען מיר נוט די אויגן אַרויסגעקראָכן! אַז כּסך־הכּל, דאַרפט איר וויסן, האָט זיך גאָר קיינעם נישט געגלויבט, אַז דאָס קינד זאָל בלײַבן לעבן זאָל דאָס, וואָרעם ווו ערגעץ א שלאַק, א צרה, א חולאת — איז דאָס געווען בא אים: טאָמער ווילט איר מאָזלען — איז מאָזלען, פּאָקן — איז פּאָקן, און דיפטעריט, און שקאַרלאַטינעס, און זאַוועלקעס, און זוביטשעס, און וואָס ניט?... די נעכט, וואָס איך בין אויסגעזעסן איבער אים, זאָל מיר גאָט נישט רעכענען; אָפּנים, אַז די טרערן מײַנע, און א ביסל טאַטע זכות־אָבות האָבן זיך אַרײַנגעמישט, און איך האָב קוים־קוים דערלעבט די בר־מצווה זײַנע! מיינט איר דאָך, אַז ס'איז אַן עק? הערט־זשע אויס אַן אַנטיק: באַדאַרף ער ניט גיין איין מאָל באַנאַכט, ווינטער איז דאָס געווען, פונעם חדר, און באַגעגענען עפּעס איינעם אָנגעטאָן אין גאַנץ ווײַסן און פּאַטשן מיט ביידע הענט?... אוודאי האָט זיך נעבעך דאָס קינד איבערגעשראָקן אויף טויט און איז אַנידערגעפאַלן חלשות אויפן שניי, און מע האָט אים געבראַכט אַהיים א טויטן האָט מען אים געבראַכט, קוים־קוים אָפּגעמינטערט; און אַז מע האָט אים אָפּגעמינטערט, האָט ער זיך ערשט דעמאָלט אַנידערגעלייגט, א ווייטיק איז דער מאַמע זײַנער, און איז אָפּגעלעגן אין א העליש פײַער אַזוי גרויס אַזוי קליין, ווי זעקס וואָכן!... ווי אַזוי איך האָב איבערגעלעבט אָט דאָס שטיקל צײַט — איז טאַקע נאָר א נס מן השמים! וואָס האָב איך דעמאָלט נישט איבערגעטאָן? געגעבן נדרים, פאַרקויפט אים און צוריק אויסגעקויפט, צוגעזעצט אים נאָך א נאָמען (חיים־דוויד־הערש), און טרערן — טרערן, ווער רעדט פון טרערן? „גאָטעניו, האָב איך געטענהט צום רבונו־של־עולם, ווילסט מיך שטראָפן? שטראָף מיך מיט

But what were we saying? Yes, you said, *I like things clean. . . .* Wh should I deny it? I really do like it to be clean in every nook and corne How does that make me guilty? Maybe it's just that she can't stand i (Gnessi, I mean) that my place is clean, my place is nice and tidy, m place is bright. And by her? You should see—chaos and darkness everything topsy-turvy, like a hurricane hit it. The chamber pot's always full—up to your neck, Rabbi. Up to your eyes! Phooh! Comes morning, it's thunder and lightning! Call those children? Demons, not children! Just like my Dovidel—as black to white! Because my Dovidel, he should be well, he's in *cheder* all day, see, and as soon as he comes home at night he gets to work: either he prays, see, or else he studies, or else he looks through some book or other. And *her* children—God shouldn't punish me for these words, but if it's not eating, it's crying, or it's banging their heads against the wall. You understand me, Rabbi? Is it my fault that God blessed her with such brats, terrors of the earth, and that me He gave such a gift, a piece of gold, a jewel, he shouldn't be taken from me (my Dovidel, I mean), because he costs me enough tears, see! Don't think it's that I'm just a woman! A man in my place couldn't bear it! Don't be insulted, Rabbi, but some men, see, are a thousand times worse than women. If they feel the pinch, they don't know if they're coming or going. Do you need examples? Here, take Yosi, Moishe-Avram's boy. As long as Frumme-Neche was alive, he managed; and when she died (may it never happen in this house), he just let go and gave up, body and soul. "Reb Yosi," I said to him, "God help you! All right, your wife died. What's there to do? That's God's business. The Lord gives and the Lord takes away—how's it written there in our Holy Scriptures? You don't have to be told, do you, Rabbi? You probably know it all. . . ."

Now, what were we saying? Yes, you said, *an only son* . . . He's my one and only, as they say—the apple of my eye, Dovidel I mean. You don't know him? He's named after my father-in-law, see, Dovid Hirsch. You should see him, my Dovidel (may he live a long life)—the image of his father, exactly Moishe Ben Zion, even the same height. And that face! Just like *his* (may he rest in peace)—yellowish, exhausted, skin-and-bones, and *weak,* weak and worn out, poor thing, from studying, from the *Gemara.* "Enough is enough," I said to him; "my sweet son, rest a little. Just look at your face, will you! Here, take something to eat, drink something. Have this glass of chicory. Here, take it!" "The chicory," he said, "*you'd* better drink, mother. You work beyond your strength," he said. "I'd do better to help you carry the parcels from market." What an idea! "Do you know what you're talking about?" I said. "What do you mean, you'll carry parcels? My enemies won't live to see the day, and I have plenty of enemies! You have to study," I said, "so study already! Sit and study."

And meanwhile I can't keep my eyes off him, Dovidel I mean. Just like *him* (may he rest in peace). Even the cough's the same, woe is me. Woe and desolation! Every time he coughs it tears my heart out. Because, you know, it almost did me in just to get him to grow up. To begin with, no one believed the child would live (may he live a long life). Whatever the sickness, the plague, the disease, him it hit. If it's measles you want, *he's* got it. You'd like chicken pox? He's got chicken pox. Diphtheria or the measles? He has it. Scarlet fever, the mumps, whooping cough? Why not? *What* not? How many nights I spent at his bedside only God can count. It seems, though, that my tears did the trick (and maybe also his father's spirit, a bit), because I did live to see his *bar mitzvah,* after all.

You think that's that, don't you? Well, listen to this gem. One night, wouldn't you know, he was coming home from *cheder,* it was winter, and he met something, someone, dressed all in white and beating the air with both hands. Naturally the child was scared to death. Poor thing, he fell in a faint on the snow, and they brought him to me half-dead, see, just barely alive. And when he came to, then he really collapsed. Lay there burning with fever for no more or less than six weeks! How I survived is a miracle from heaven. What didn't I do? I made deals with all the angels! I bargained for him a hundred times over, and pulled him back out of the jaws of death! I even tagged another name on him: Chaim, for *life*—Chaim Dovid Hirsch. And tears . . . *tears!* What's the point of talking about tears? "Dear God," I said, arguing my case with the Almighty. "You want to punish me? Punish! Any way you like, but my child, see, you mustn't take from me!"

וואס דו ווילסט, נאר מיין קינד זאלסטו בא מיר ניט צונעמען זאלסטו ניט!"... און אז גאט האט מיר געשענקט די מתנה, ער איז געזונט געווארן, מאכט ער צו מיר: „דו ווייסט, מאמע? איך קאן דיר אפגעבן א גרוס פונעם טאטן. דער טאטע איז בא מיר געווען צו־גאסט"... דערהערט די דאזיקע ווערטער, איז מיר שיר די נשמה ארויס, און דאס הארץ — טיאך־טיאך־טיאך!... „לאז ער זיך מיען, זאג איך. א סימן,

אז דו וועסט, אם ירצה השם, לאנג לעבן און זיין געזונט"... אזוי זאג איך אים, און דאס הארץ — טיאך־טיאך־טיך!... ערשט אט־שפעט, אין א ציים ארום, ווער איך געוואר, אז דער, וואס איז געווען אנגעטאן אין ווייסן און געפאטשט מיט די הענט, ווייסט איר, ווער דאס איז געווען? אנו, טרעפט, רבי, איר זייט דאך א חכם! — רב ליפא איז דאס געווען, ליפא דער וואסערפירער! ער האט זיך יענעם טאג, פארשטייט איר מיך, געקויפט א נייעם פעלץ א ווייסן, און מחמת דער פראסט האט געברענט, האט ער זיך געוואלט א ביסל דערווארעמען, האט ער געפאטשט א האנט אן א האנט — מיינע צרות אף זיין קאפ! האט איר געהערט א השנה, א ייד זאל זיך אנטאן אין א ווייסן פעלץ גאר אין מיטן דרינען?...

— יא, אקעגן וואס איז דאס געקומען צו רייד? אקעגן דעם, וואס איר זאגט: געזונט... געזונט — דאס איז דער עיקר. אזוי זאגט דער דאקטער אונדזערער און היסט מיר, איך זאל אים פילנעווען זאל איך אים, קאכן יאיכלעך, אלע טאג א יאיכל, זאגט ער, כאטש פון א פערטל עוף, אויב איך קאן, זאגט ער, אויספירן, הארעווען אים, זאגט ער, מיט מילך און מיט פוטער און מיט טשעקאלאד, אויב איך קאן, זאגט ער, אויספירן... א שיינער משל — אויב איך קאן אויספירן? אפנים, ס'איז דען פאראן איין זאך אף דער וועלט, וואס איך זאל פון דווידלס וועגן ניט קאנען אויספירן? ס'איז עפעס א תירוץ? און אז מע זאל מיר זאגן, אשטירגער, כדומת למשל: גיי, יענטע, גראב ערד, האק האלץ, טראג וואסער, קנעט ליים, באגנבע א קלויסטער, אבי פון דווידלס וועגן — איז אפילו אין מיטן האלבע נאכט אינעם גרעסטן פראסט! אט האט זיך אים פארוואלט היינטיקן זומער ביכלעך אזעלכע, ספרים מסתמא, וואס איך האב זיי ניט, און מחמת איך גיי־ארייַן אין די גרעסטע הייזער גיי איך, האט ער מיך געבעטן, טאמער קאן איך אים קריגן די דאזיקע ביכלעך, צי די ספרים, און האט מיר פארשריבן אף פאפיר האט ער מיר. קום איך צו גיין און באווייז דאס פאפיר און בעט בא זיי די ביכלעך, צי די ספרים, איין מאל און צוויי מאל און דריי מאל. לאכן זיי פון מיר: „צו וואס טויג אייך, יענטע, אזעלכע ביכער? איר הארעוועט מיט זיי די עופות, די גענדז מיט די קאטשקעס?"... „לאכט, לאכט, טראכט איך מיר, אבי מיין דווידל וועט האבן אין וואס ארייַנצוקוקן וועט ער האבן"... גאנצע נעכט, גאנצע נעכט קוקט ער אריין אין די דאזיקע ביכלעך, צי די ספרים, און בעט מיך, איך זאל אים ברענגען נאך און נאך. וועל איך אים זשאלעווען? טראג איך אפ די און נעם נאך... קומט צו גיין א חכם א דאקטער און פרעגט מיך, צי קאן איך אויספירן פון זיינעטוועגן אלע טאג א יאיכל כאטש פון א פערטל עוף? און פון דריי פערטל עוף, אז מע באדארף, וועל איך קוקן אף דרך־ארץ? פון וואנען נעמט זיך, פרעג איך אייך, אזעלכע דאקטוירים אף דער וועלט? ווו וואקסן זיי אויס? אף וועלכע הייוון ראשטשינעט מען זיי און אף וואסער אויוון באקט מען זיי?...

— יא, אקעגן וואס איז דאס געקומען צו רייד? אקעגן דעם, וואס איר זאגט: יאיכלעך... שטעל איך אים צו אלע טאג א יאיכל פון א פערטל עוף, און פארנאכט, אז ער קומט צו גיין פונעם לערנען, עסט ער, און איך זעץ מיך אוועק אקעגן מיט אן ארבעט אין דער האנט און ווער גרעבער ווי לענגער ווער איך, און איך בעט גאט, גאט זאל מיר העלפן, איך זאל אים מארגן, אם־ירצה־השם, ווידער קאנען צושטעלן א יאיכל פון א פערטל עוף... „מאמע, זאגט ער מיר, פאר וואס עסטו נישט מיט מיר?" „עס געזונט, זאג איך, איך האב שוין אפגעגעסן"... „וואס האסטו געגעסן?" זאגט ער. „וואס איך האב געגעסן, זאג איך, האב איך געגעסן, אבי איך האב שוין געגעסן. עס געזונט!" און אז ער לערנט־אפ די ביכלעך, צי די ספרים, נעם איך ערשט רעמאלט ארויס פונעם אויוון א פאר געבאקענע קארטאפל נעם איך, אדער איך רייב אן א שטיקל ברויט מיט ציבעלע רייב איך, און מאך מיר א סעודה... און איך שווער אייך בנאמנות, איך זאל אזוי דערלעבן אן אים נחת מיט אלדאס גוטס, אז איך האב הנאה פון דער דאזיקער ציבעלע א סך מער, ווי פון דעם שענסטן געבראטנס, ווי פון דער בעסטער יויך, ווארעם איך דערמאן מיך, אז דווידל האט, קיין עין־הרע, געגעסן א יאיכל פון א פערטל עוף, און, אם־ירצה־השם, אף מארגן איז ווידער פאראן א יאיכל פון א פערטל עוף!... איין שטיקל חסרון נאר — אט דאס הוסטן, וואס ער הוסט נעבעך אלע מאל: קאכי־קאכי! קאכי־קאכי!... איך בעט דעם דאקטער בעט איך, ער זאל אים עפעס געבן צום הוסט. זאגט ער: „וויפל איז אלט געווען דער מאן מיינער, משה־בנציון עליו־השלום, בשעת ער איז געשטארבן, און פון וואס איז ער געשטארבן?"... „פונעם טויט, זאג איך, איז ער געשטארבן, פונעם טויט. ס'איז אים אויסגעגאנגען, זאג איך, יארן, איז ער געשטארבן... וואס איז דאס פאר א משל אהערצוצו?"... „איך באדארף דאס וויסן, זאגט ער, איך האב באטראכט אייער זון, איר האט א ווילן זון, א געראטענעם"... „א שיינעם דאנק אייך, זאג איך, דאס ווייס איך אליין. איך

After God granted me the gift, made my son well again, Dovidel said to me, "Know what, mother? I've got regards for you from Father. Father came to visit me." Well, I felt the life go out of me and my heart pounding, *bam, bam, bam!* "Let him intercede for us," I said; "it's a sure sign you'll live long, God willing, and be well." That's what I said, with my heart going *bam, bam, bam!* It was only much later, quite a while afterwards, that I found out about the one dressed in white. He was, do you know who?... Well, guess, Rabbi. After all, you're a wise man!... Reb Lippa, that's who it was, Lippa the water-carrier! Just that day, see, he had to go and buy himself a new fur pelt, a white one yet. And since there was a burning frost outside, he decided he'd like to warm himself, so he stood there clapping one hand against the other. May my troubles come to rest on his head! Did you ever hear of such nerve? That a Jew should suddenly put on a white fur pelt, without rhyme or reason!

Now, what were we saying? Yes, you said, *health*.... Health, that's the main thing. That's what our doctor says. He told me I should give him pills (my Dovidel, that is), and cook broths, see, every day a broth, made from at least a quarter chicken. And if I can manage it, he said, I should also feed him with milk and butter, and with chocolate, too, he said, if I can manage *that*. A fine story—*if* I can manage it! Think, is there anything in the world I couldn't manage for my Dovidel? Just suppose, for some reason, they'd tell me, "Go Yente, dig the earth, chop wood, carry water, knead clay, rob a church, just for Dovidel." Would I find some excuse not to? I'd do it in a split second, even in the middle of the night, in the biggest frost! Look, he took a notion this summer (my Dovidel I mean) that he wanted certain books, prayer books probably. And since I go into the best houses, see, he asked me could I get him these books, or prayer books, and he wrote me down the books on paper. So I came and showed them the paper and asked for the books, or prayer books... once, twice, three times. They laughed at me. "Yente," they said, "why do you need such books? Do you feed the hens with them, or maybe the geese and ducks?" "Laugh, laugh," I thought to myself, "as long as my Dovidel has what to read." All night long, night after night, he looked through those books, or prayer books, and asked me to bring him more and more. Should I begrudge him? I brought those back and took others. And here that doctor came, the wise-guy—"Can you manage, for Dovidel's sake, to make a broth every day, from at least a quarter chicken?" Rabbi, if he'd said three quarters of a chicken, would I have tried to find a way out? Where in the world, I ask you, do such doctors come from? Where do they grow? What sort of yeast do they use to cook them up? What kind of ovens?...

What were we saying? Yes, you said *broth*... Every day I've made a broth for him (my Dovidel, I mean) from a quarter chicken, and in the evening, when he comes home from his studies, he eats and I sit opposite him with some work in my hands, and I feel just ready to burst with joy. And I pray to God, God should help me so that tomorrow, God willing, I'll be able to prepare another broth from a quarter chicken. Sometimes he'll say to me, "Mother, why don't you eat with me?" So I say, "Eat and be healthy. I ate already." So he says, "What did you eat?" "What I ate, I ate," I say, "so long as I ate. Eat well." And when he's done with studying the books, or prayer books, it's only then, see, that I'll take a couple of baked potatoes from the oven, or else I'll rub a piece of bread with onion, and make myself a feast. And I swear to you by all that's holy--I should only live so long and see my Dovidel happy—that I get more pleasure from that piece of onion than I'd get from the most delicious meal, because I remember that Dovidel (God preserve him) just ate a broth made from a quarter chicken, and tomorrow, God willing, there'll be another broth made from a quarter chicken.

Still, there's one little problem—that cough he coughs all the time, poor thing. I begged the doctor, see, to get him something for the cough. So he said (the doctor I mean), "How old was your husband when he died, and what did he die of?" So I said, "He died of death. His years ran out, see, and he died. What kind of comparison is that to this?" So he said, "I need to know it. I've examined your son," he said. "You have a

גיט מיר בעסער אַ רפֿואה צום הוסט ניט מיר, ער זאָל אויפֿהערן הוסטן זאָל ער מיר"... „דאָס קאָן מען ניט, זאָגט ער, איר דאַרפֿט נאָר, זאָגט ער, אַכטונג געבן, ער זאָל ווייניקער לערנען"... „וואָס דען, זאָג איך, זאָל ער טאָן?" „ער זאָל עסן אַ סך, זאָגט ער. און גיין שפּאַצירן אַלע טאָג, און דער עיקר — נישט זיצן בײַנאַכט איבער די ביכער. אויב עס איז אים באַשערט, זאָגט ער, זײַן אַמאָל אַ דאָקטער, וועט ער נישט אָנווערן שפּעטער מיט עטלעכע יאָר"... „וואָס עס האָט זיך מיר געחלומט, טראַכט איך מיר, יענע נאַכט און הײַנטיקע נאַכט און אַ גאַנץ יאָר! עפּעס רעדט ער נישט צו דער זאַך, טאַקע נאָר ווי אַ דולער רעדט ער! וואָס הייסט, מײַן דווידל וועט זײַן אַ דאָקטער נאָר? פֿאַר וואָס זאָל ער בעסער ניט זײַן קיין גובערנאַטער פֿאַר וואָס?"... קום איך צו גיין אַהיים און דערצייל דאָס מײַן דווידלען. דערצייל איך דאָס, ווערט ער רויט ווי פֿײַער און רופֿט זיך אָן צו מיר: „ווייסטו וואָס, מאַמע? גיי נישט מער צום דאָקטער און רייד נישט מיט אים"... „איך וויל שוין אַפֿילו, זאָג איך, זײַן פּנים נישט אָנקוקן! איך זע דען ניט, אַז ער איז אַ חושים?"... אַ דאָקטער זאָל דיר האָבן אַ מאָדנע טבֿע, ליב האָבן זיך אַרײַנלאָזן אין אַזעלכע דרכים, נאָר אויספֿרעגן בײַם חולה: פֿון וואָס ער לעבט, און ווי אַזוי ער לעבט, און וווּ נעמט ער אויף צו לעבן?... וואָס גייט דאָס דיך אָן? מע שענקט דיר אַ האַלב קערבל? — נעם און פֿאַרשרײַב אַ רעצעפּט!...

— יאָ, אַקעגן וואָס־זשע איז דאָס געקומען צו רייד? אַקעגן דעם, וואָס איר זאָגט: מען איז כּסדר פֿאַרטאַרעראַמט... אַוודאי איז מען פֿאַרטאַרעראַמט און מע שלאָפֿט אין שלייער, אַז מע האָט אַ קאַשעס מיט אייער, מיט עופֿות, מיט גענדז און מיט קאַטשקעס, און עטלעכע נגידיתטעס אויף זיך, וואָס איטלעכע וויל פֿריִער, האָט מורא, טאָמער האָט יענע אויסגעקליבן די בעסטע אייער מיט די שענסטע עופֿות. ווען איך האָב צײַט, זאָגט שוין איר אַליין, קאָכן יאַיכלעך, אַז איך בין קיינמאָל ניטאָ אין דער היים? נאָר אַ ייִד אַ למדן, ווי זאָגט איר, גיט זיך אַן עצה: גאַנץ פֿרי, איידער איך קלײַב מיך אַרויס אין מאַרק, הייץ איך אײַן אין אויוון הייץ איך, נאָכדעם כאַפּ איך מיר אַראָפּ אויף אַ מינוט און זאַלץ־אויס דאָס פֿערטל עוף זאַלץ איך, און גיי אויף דער אַרבעט, און כאַפּ מיך ווידער אַראָפּ און ניס־אָפּ דאָס פֿלייש ניס איך, און שטעלצו דאָס טעפּל שטעל איך, און בעט זי, די שכנה מײַנע, גנעסען הייסט דאָס, זי זאָל אַכטונג געבן אויפֿן טעפּל זאָל זי, דאָס הייסט, אַז דאָס טעפּל וועט פֿאַרזידן, זאָל זי דאָס צודעקן מיט דער פּאָקרישקע און פֿאַרשאַרן מיט אַש — אַ גרויסע אַרבעט, משטיינס געזאָגט! וויפֿל מאָל מאַכט זיך, אַז איך קאָך־אָפּ פֿון אירטוועגן אַ גאַנצע וועטשערע? מען איז דאָך עפּעס ייִדן, ווי איז מיר, מע זיצט דאָך צווישן מענטשן, ניט אין קיין וואַלד זיצט מען!... און שפּעטער, אַפֿדערנאַכט, אַז איך קום אַהיים פֿון דער אַרבעט, צעבלאָז איך ערשט אַ פֿײַער צעבלאָז איך, און וואַרעם־אָן דאָס טעפּל, און ער עסט אַ פֿריש יאַיכל עסט ער... וואָלט, דאַכט זיך, געווען גוט, אײַאָ? איז דאָך אָבער מײַן שכנה, ניט אויסגערעדט זאָל זײַן, מחילה אַ גרויסע... איך וויל ניט זאָגן וואָס... איז זי זיך מיישבֿ הײַנט אין דער פֿרי און שטעלט זיך אָוועק קאָכן פֿון אירע קינדערס וועגן אַ מילכיקן אָנבײַסן — האַלעשקעס אָדער באַלאַבעשקעס מיט מילך. וואָס איז דאָס פֿאַר אַ מאכל באַלאַבעשקעס מיט מילך? און וואָס עפּעס פּלוצים אין מיטן מיטוואָך שבת־צו־נאַכט? לאָז מיך אַזוי וויסן אַ בייזע וועטשערע! אַ מאָדנע ייִדענע אָט די מיטניטשקע! בײַ איר איז אָדער יאָ, אָדער גאָרניט. דרײַ טעג קאָן אַוועקגיין זאָל זי ניט צעלייגן קיין פֿײַער אין אויוון, און פּלוצים קומט איר אָן — זאָל זי נעמען אָנבויען אַ גאַנצע פּאָמוניצע, כּלומרשט אַ טירקישע קאַשע אָדער אַ קרופּניק, וואָס מע באַדאַרף אָנטאָן אַ פּאָר ברילן, מע זאָל דאַרטן דערזען אַ הירזשעלע, אָדער נאָר אַ טאָפּ מיט פֿיש־קאַרטאָפֿלעס, וואָס די ציבעלעס לאָזן זיך הערן פֿאַר אַ מײַל און פֿונעם פֿעפֿער, וואָס זי האָט אָנגעפֿעפֿערט, גייען זיי אום נאָכדעם אַלע אַ גאַנץ מעת־לעת, האַלטן אָפֿן די מײַלער און האָסן: הוא־הוא!...

— יאָ, אַקעגן וואָס־זשע איז דאָס געקומען צו רייד? אַקעגן דעם, וואָס איר זאָגט: שלים־מזל... איז זיך מיישבֿ די שכנה מײַנע און פֿאַרקאָלאַטשעט באַלאַבעשקעס פֿון רעטשענע מעל און שטעלט־צו אַ קריגל מיט מילך שטעלט זי אין אויוון, סע זאָל אויפֿזידן, און צווישן די קינדער אירע ווערט אַ שׂמחה, אַ גדולה, טאַטעניו! זיי האָבן קיינמאָל ניט געזען קיין ביסל מילך, אַפּנים. מאָלט אײַך, נישט מער זאָלן אונדזערע שונאים פֿאַרמאָגן, וויפֿל דאָרט איז געווען מילך! אפֿשר צוויי לעפֿל, דאָס איבעריקע וואַסער. נאָר בײַ אַזעלכע קבצנים, משטיינס געזאָגט, איז דאָס אויך אַ זאַך!... דערווײַל טראָגט־אָן דער גוטער יאָר דעם שמש. עס ווײַזט אויס, אַז עוזר האָט נאָך אין קלײַזל אָנגעשמעקט, אַז אין דער היים בײַ אים קאָכט זיך אַ נגידישער אָנבײַסן קאָכט זיך, איז ער געקומען צו פֿליִען מיט אַ ווערטל, ווי דער שטייגער זײַנער: „אַ גוט יום־טובֿ!"... „אַ ווייסטער, אַ פֿינצטערער גוט יום־טובֿ אויף דיר, זאָגט זי, וואָס אַזוי פֿרי?"... „איך האָב מורא געהאַט, זאָגט ער, טאָמער, חלילה, פֿאַרשפּעטיק איך דאָ אַ ברכו... וואָס קאָכט זיך דאָס בײַ דיר אין אויוון?"... „קדחת, זאָגט זי, פֿון דײַנעטוועגן אין אַ קליין טעפּעלע"... „פֿאַר וואָס ניט, זאָגט ער, אין קיין גרויסן טאָפּ, וואָלט שוין געווען פֿאַר אונדז ביידן?"... „אַ, פֿאַרכאַפּט זאָלסטו ווערן מיט דײַנע ווערטלעך!" — זאָגט זי אָנגעצונדן, און נעמט דעם ראָהעטש און טוט אַ כאַפּ דאָס קריגל. טוט זיך דאָס קריגל אַ

fine son, a fine upstanding boy." "Thank you very much," I said, "that much I know myself. What you'd better give me, see, is a remedy for his cough so he'll stop coughing and coughing." So he said, "That can't be done. You just have to watch that he doesn't study so much." "What else should he do?" I said. So he said, "He should eat a lot, and go for a walk every day. And the main thing," he said, "he mustn't sit at night studying his books. If it's his fate to be a doctor someday, it won't do him any harm to wait a few years longer."

"What I dreamed last night," I thought to myself, "and tonight and every night of the year—may all my worst dreams! . . . But there's something fishy here. He's not talking straight. How come my Dovidel's to be a doctor, of all things? Why shouldn't he become something better, a governor, why not?"

So I went home, see, and told it all to my Dovidel. His face got red as a flame. "Do you know what, mother?" he said to me. "Don't go to the doctor any more, and don't talk to him." So I said, "I can't stand him already. Can't I tell he's a lunatic?" Imagine, a doctor with such habits—prying into a patient's life! "How do you live? From what do you live? Where do you get your living?" What's *his* business? Doesn't he get his half a ruble? Why can't he just take it and write the prescription? . . .

What were we saying? Yes, you said, *a chicken without a head* . . . Of course I run around like a chicken without a head! What else would you expect, with all I've got to worry about—eggs and hens and geese and ducks, and those rich ladies always on my back, each of them wanting to have first pick, each one trembling that maybe the others got the best eggs and fattest hens. I sleep in my street clothes! So when do I have time, tell me yourself, Rabbi, to cook a broth? I'm never at home! But as they say, if you set your mind on it you find a way. Very early, see, before I get off to market, I heat the oven. Then I rush back from the market for a minute to salt the quarter chicken, and then I'm off again to work. And rush back again, to rinse the meat and put on the cooking pot. Then I ask her, that lodger of mine (Gnessi, I mean), to watch my pot. That is, when the pot boils, she should cover it and rake over the ashes. Some big job! How often does it happen that I'll cook a whole supper for her? After all, we're among people, aren't we, not wandering in the desert! Then in the evening, when I come home from work, I blow up the fire, and warm up the pot, see, and a fresh broth is what he gets to eat (my Dovidel, I mean). So it seems everything's fine, right? But there's the lodger of mine, that big . . . No, I won't say it. Let not the word be spoken! This morning, of all mornings, she had to go and cook a dairy meal for her children—*halushkas*, or *balabeshkas* with milk. What got into her that she had to make *balabeshkas* with milk? Why all of a sudden this morning out of the clear blue? I should know so much about hard times! She's a strange bird, that flour dealer. With her it's all or nothing. Three days go by and she won't light a fire in the oven. Then suddenly, she'll get in the mood—start up a casserole pot with buckwheat *kasha*. That's what *she* says, but you've got to put on your glasses to see a speck of buckwheat. Or else she'll put on a soup of beans and barley, or a pot of fish-potatoes, and you can smell the onion a mile off, not to mention the pepper she peppered it with. After that, her children can go open-mouthed and empty-bellied for the next half a week, yowling "Hoo-ah! Hoo-ah!" . . .

What were we saying? Yes, you said, *schlimazel*. . . . She started in, that lodger of mine, and rolled out a dough of *balabeshkas* from buckwheat flour, and put a pot of milk to boil on the oven. And her children set up such a celebration, such cries of joy—my God! You'd think they'd never seen a drop of milk. Though mind you, all our enemies should earn as much, as there was milk in that pot! Maybe two spoonfuls, the rest water. But for such poor people, I guess, that's something, too. Meanwhile, guess who the wind blew in? The *shammes!* Oyzer must have sniffed all the way out there at his prayer-house that back here a royal feast was cooking. So he came flying home, with a wisecrack as usual: "Happy holidays!" "A miserable, a dark and bitter day to you!" she said. "Why so early?" So he said, "I was afraid. God forbid I should come late for the blessing! Tell me Gnessi, what's cooking there on the oven?" "The plague," she said, "in a little pot, especially for you." So he said, "Why not a big pot? It could be for both of us!" So she said, boiling mad, "Damn you with your wisecracks!" And she reached for the potholder to get the pot. Well, the pot turned

קער־איבער, און די מילך — פליוך איבערן גאנצן אויוון!... א גוואלד, א רעש, א געפילדער! גנעסע שעלט דעם מאן מיט טויטע קללות; זייַן גליק, וואס ער האט זיך אפּגעטראגן באצייַטנס. און די קינדער געבעך ווייַנען אראפּ פונעם אפן־אויוון און האבן געמאכט א געוויין מיט א געשריי, גלייַך ווי מען האט זיי אפּגעקוילעט טאטע־מאמע... א כפרה, זאג איך, אייַערע באלאבעשקעס מיט מילך — מייַן דווידלס יאיכל, האב איך מורא, איז יא פארפאלן, און דאס טעפּל מייַנס איז חלילה טרפה געווארן!"... „כאפּט דער רוח דאס יאיכל אייַערס מיטן טעפּל, זאגט גנעסע מייַנע באלאבעשקעס מיט מילך זייַנען אפשר בא מיר אזוי טייַער, ווי אייַערע אלע טעפּלעך מיט אלע אייַערע יאיכלעך, וואס איר קאכט פון אייַער קדיש וועגן!"... „ווייסט איר וואס, זאג איך, זייַן זאלט איר אלע די כפרה פאר מייַן דווידלס מינדסטן נאגל פונעם קלענסטן פינגערל!"... „ווייסט איר וואס, זאגט זי, זייַן זאל דווידל די כפרה פאר אונדז אלעמען, עד איז איינער!"... וואס זאגט איר אף אזא הולטאיקע? איז זי ניט ווערט געווען, מע זאל איר צעפּאטשן די פיסקעס מיט א נאסער האנטשירקע?...

— יא, אקעגן וואס איז דאס געקומען צו ריידן? אקעגן דעם, וואס איר זאגט: פון מילכיקס מיט פליישיקס אין איין אויוון קאן קיין גוטס ניט ארויס... האט זיך דאס טריגל, הייסט דאס, געשטעלט פאפעריק, און די מילך — הויז איבערן גאנצן אויוון. האב איך מורא, טאמער, חלילה, האט זיך דאס אנגערירט אן מייַן יויך־טעפּל, בין איך א פארפאלענע בין איך! כאטש אפילו, צוריק שמועסנדיק, ווי קומט די מילך צו מייַן טעפּל, אז מייַן טעפּל איז געשטאנען פאררוקט אין אש העט־העט אין א ווינקעלע? נאר אויך די איטענע מעשה, איך קאן ערב זייַן? א קשיה אף א מעשה! מייַן פינצטער מזל! טאמער?... איך וועל אייַך זאגן דעם רעכטן אמת וועל איך אייַך: מילא, דאס יאיכל ווי דאס יאיכל; עס טוט מיר אוודאי הארצעדיק באנג, וואס וועט ער נעבעך עסן, דווידל? נאר מסתמא וועל איך שוין עפּעס צוטראכטן פון זייַנטוועגן מסתמא; איך האב נעכטן געבראכט גענדז פון דער שחיטה, געמאכט אבדערקעס אף צו פארקויפן, איז מיר פארבליבן א ביסל דרויב אף שבת: קעפּלעך, קישקעלעך, דאס, יענס — מען קאן שוין עפּעס מאכן דערפון! איז מיר אבער שלעכט — איך האב נישט קיין טעפּל האב איך נישט. איך האב מורא, טאמער מאכט איר מיר טרפה דאס טעפּל, בין איך געבליבן אן א טעפּל, און אן א טעפּל בין איך ווי אן א האנט בין איך, ווארעם איך האב אינגאנצן איין טעפּל. דאס הייסט, האבן האב איך געהאט דרייַ טעפּלעך פליישיקע, האט בא מיר גנעסע, אף קיין גוט ארט זאל זי אייַך נישט שטיין, איינמאל אנטליַען א טעפּל, א שפּאגל־נייַ טעפּל, און גייט און גיט מיר אפּ א שטשערבאטע טעפּל. זאג איך צו איר: „וואס איז דאס פאר א טעפּל?"... זאגט זי: „ס'איז אייַער טעפּל"... זאג איך: „ווי קומט צו מיר א שטשערבאטע טעפּל, אז איר האט בא מיר גענומען א גאנץ טעפּל?"... זאגט זי: „שאט, שרייַט ניט אזוי, מע ווערט פון אייַך ניט גליקלעך! ערשטנס, האב איך אייַך אפּגעגעבן א גאנץ טעפּל; צווייטנס, אז איך האב בא אייַך גענומען דאס טעפּל, איז דאס געווען אן אנגעשטשערבעט טעפּל; און דריטנס, האב איך בא אייַך קיינמאל נישט גענומען קיין טעפּל, איך האב מיר מייַן טעפּל, און טשעפּעט זיך אפּ פון מייַן לעבן!"... א הולטאיקע קאן!...

— יא, אקעגן וואס־זשע איז דאס געקומען צו ריידן? אקעגן דעם, וואס איר זאגט, אז טעפּלעך אין בעל־הבתישקייט איז קיינמאל נישט צו פיל... בין איך, הייסט דאס, ווי איר זעט, געבליבן בא צוויי טעפּלעך גאנצע טעפּלעך און איין טעפּל א שטשערבאטע טעפּל, דאס הייסט, צוויי טעפּלעך... נאר ווי טאר אן ארעמאן האבן צוויי טעפּלעך? באדארף זיך מסתמא טרעפן אזוי, אז איך קום איינמאל צו גיין פונעם מארק מיט די עופות קום איך, בינדט זיך אפּ אן עוף און דערשרעקט זיך פאר דער קאץ... וועט איר פרעגן: ווי קומט אהער א קאץ? אלץ זי מיט אירע קדישים! דער־טאפּן זיי ערגעץ א קעצל, מוטשען זיי דאס אזוי לאנג, ביז זיי פארמוטשען דאס. „א צער בעלי־חיים! — טענהט מיט זיי מייַן דווידל — א לעבעדיקע זאך!"... נאר גיי רייד מיט אזעלכע היצעלס, ליידיקגייערס, פוסטע־פאסניקעס!... בקיצור, זיי האבן עפּעס אנגעהאנגען דער קאץ אן שפּיץ ווידל, האט זי אנגעהויבן שפּרינגען, מאכן אנשטעלן, האט זיך דאס עוף דערשראקן און איז ארויסגעפלויגן גלייַך אף דער אויבערשטער פּאליצע — און טראך א טעפּל אין דער־ערד אַרייַן! איר מיינט אפשר — דאס שטשערבאטע טעפּל? אוודאי־יא, ס'פארשטייט זיך! אז ברעכן, וועט זיך ברעכן א גאנץ טעפּל! דאס איז שוין תמיד אזוי, פון זינט די וועלט איז א וועלט!... איך האב געוואלט וויסן האב איך געוואלט, פאר וואס איז דאס, למשל: צוויי מענטשן גייען, דער גייט און דער גייט; איינער איז א בן־יחיד, איין־און־איינציקער, א ציטעריקער בא דער מאמען, און דער אנדערער איז . . . רבינו! גאט איז מיט אייַך! וואס איז אייַך אזעלכס?... רביצין! רביצין! ווו זייַט איר ערגעץ?... אהערצו גייט! גיכערט! דער רב איז עפּעס נישט מיט אלעמען! ניט גוט געווארן... אפּנים, אף צו חלשן!... וואסער! וואסער!...

געשריבן אין יאר 1901

over, and the milk—splash! all over the oven! What shrieks and screams! Gnessi was cursing her husband with deadly curses - lucky for him he managed to slip out fast—and the children were yowling as if someone has just killed their father and mother. "A curse on *balabeshkas* with milk," I said. "What if the broth's spoiled? The milk, God forbid, might have made my pot *treyf!*" So she said, "The devil take you, together with your broth and your pot! Maybe my *balabeshkas* with milk," she said, "are just as precious to me as all your pots and all the broths you cook for that precious son of yours!" "I'll tell you what," I said. "May you all be sacrificed for the smallest fingernail from the smallest finger of my Dovidel!" So she said, "I'll tell *you* what. Your Dovidel should be sacrificed for all of us—he's only one!" What do you say to a slut like that? Shouldn't she have her mouth slapped shut with a wet towel? . . .

What were we saying? Yes, you said, *from dairy and meat on the same oven, no good can come. . . .* So there was the pot, see, upside-down, and the milk spilled all over the oven. Rabbi, I'm afraid that (God forbid) it may *just* have touched my pot, and then I'm a lost soul! Come to think of it, though, how could the milk have reached it? My pot was standing there in a far corner, shoved away somewhere at the opposite end of the oven. But it's the old story—the chicken or the egg? Anything's possible; how can I be sure? Just my rotten luck! What if. . . ? Rabbi, I'll tell you the honest truth, see. Never mind the broth. A broth is a broth. Of course, it breaks my heart—what will Dovidel eat, poor thing? But I'll probably think up something, probably. Yesterday, I bought some geese at the market, made some roasts to sell, so there are a few giblets left for Saturday—heads, innards, this, that. You can make *something* from it! But woe is me, Rabbi, how *can* I, if I don't have a pot? I'm afraid if you say the pot is *treyf,* I'm left without a pot, see; and without a pot, it's like I'm without a hand, because I've only got one pot. That is, as for pots, I used to have three meat pots. But then Gnessi (may she sink into the earth) once borrowed a pot from me, a brand new pot, and then she goes and gives me back a crippled pot. So I said to her, "What kind of pot is this?" So she said, "It's your pot." So I said, "How come I get back a crippled pot when I gave you a brand new pot?" So she said, "Shut it. Don't yell like that, who needs your things? First of all, I gave you back a brand new pot. Second, the pot I took from you was a crippled pot. And third, I never even took a pot from you. I have my own pot, so get off my back!" There's a slut for you! . . .

Now, what were we saying? Yes, you said, *no such thing as having too many pots. . . .* There I was, see, left with two pots, two good pots I mean, and one crippled pot. Two pots. But how can a poor person dare to have two pots? It must have been decreed in heaven that when I came home today from the market with two hens, one hen should get loose and be scared by the cat. I bet you're wondering how a cat got into this. It's *her,* Gnessi and her brats! They got their grimy hands on a cat somewhere, so day and night they torture it to death. "It's a pity," my Dovidel keeps telling them, "a shame and a pity! That's a living thing!" But try and argue with such rotten, no-good do-nothings. To make a long story short, they tied something to the cat's tail, and she started jumping (the cat I mean), doing cartwheels, standing on her head. So the hen got scared and flew right to the top shelf, and crash, a pot gone to hell! Do you think it was the crippled pot? Of course, what else! If something's got to break, count on it, it'll be the good pot! That's the way it's been since the world began. What I'd like to know, see, is why that is. For example, two people go along, this one goes along and that one goes along. One is an only son, a one-and-only, his mother trembles over him. And the other . . . Rabbi, God be with you! What's the matter with you? . . . *Rebbetsen!* What are you hiding for? Quick, get over here! Hurry up! The Rabbi looks sick! Looks like he's going to faint! . . . Water! *Water!. . .*

Translated by Sacvan Bercovitch